

Zárate a María Silvia Emanuelli. Autorky zde akcentují zvrhlost některých rozvojových megaprojektů, které z boje proti chudobě činí boj proti chudým. Jako příklad uvádějí hojné stavby přehrad, při kterých je brutálně přesídlováno původní obyvatelstvo, nebo nehorázné poplatky za pitnou vodu v chudinských čtvrtích, vzniklé v důsledku privatizace vodních zdrojů. Autorky zdůrazňují, že dochází dokonce ke zhoršování situace v oblasti práva na bydlení, vodu a hygienické služby (s. 101). Zároveň dávají do souvislosti vysoce rozpracované vymáhací strategie, které se uplatňují u mezinárodních obchodních dohod, s téměř nulovou vymahatelností ve sféře lidských práv. Ve vytváření silné celosvětové občanské společnosti a v začlenění problematiky lidských práv do sociálních organizací a hnutí pak vidí zásadní úkoly současnosti. Autorky se přidávají ke kritice neoliberálního ekonomického modelu a požadují odpovědnost od vlád: „Souhlasem států vytvářejí instrumenty lidských práv soubor mezinárodních zákonů, jenž je pro naše vlády závazný (ve smyslu povinností státu vůči svým občanům) a měl by být vždy nadřazen obchodním dohodám, které znamenají pouze – pro což je spousta důkazů – dobré obchody pro několik málo lidí a více chudoby pro mnohé.“ (s. 103) Proti vládnoucímu neoliberálnímu modelu společnosti vystupuje také Iliana Pereyra Sarti, když ve svém krátkém příspěvku připomíná pojem průniku diskriminací, který v českém prostředí ještě není příliš zavedený, přestože je výstižným vyjádřením mnohonásobné ne-

spravedlnosti. Citujme samotnou Sarti: „Čísla jasně ukazují, že ženy tvoří většinu mezi těmi, kdo jsou v Latinské Americe a Karibiku vyloučeni z využívání lidských práv, a že mezi nimi představují většinu ženy z původního obyvatelstva, ženy afrického původu nebo imigrantky z venkova“ (s. 116).

Hlavními cíli sítě Social Watch jsou tedy celosvětové vymýcení chudoby a prosazení genderové spravedlnosti. Za užitečný prostředek k dosažení těchto záměrů si Social Watch zvolila lidská práva. Kniha *Právo nežít v chudobě* tento přístup představuje z různých úhlů. Zároveň je pronikavou kritikou zabodávající se do nezájmu a netečnosti současných vlád, které s přezíravostí ignorují závazky svých států k lidským právům. Letošní české vydání této publikace, které přichází do diskuse o vyhánění bezdomovců, koresponduje se snahami Evropské unie o změnu kolektivního vnímání chudoby vyjádřenými ve vyhlášení roku 2010 Evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, jak je připomenuto v českém doslovu (s. 122).

Poznámky

1 V České republice síť Social Watch působí skrze koalici tvořenou osmi organizacemi: Ekumenická akademie Praha, Masarykova demokratická akademie, Centrum globálních studií AV ČR a UK, Gender & sociologie SOÚ AV ČR, Gender studies, o.p.s., Fórum 50 %, Trast pro ekonomiku a společnost, Nesehnutí Brno (viz www.socialwatch.cz).

2 Viz <http://www.socialwatch.org/about>.

FENOMÉN BEZDĚTNOSTI V ČESKÉ SPOLEČNOSTI / JAROSLAVA HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ HAŠKOVÁ, H. 2009. FENOMÉN BEZDĚTNOSTI. PRAHA: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ.

Otázka bezdětnosti představuje stále aktuálnější téma, které rezonuje nejen v sociálních vědách, ale jemuž se dostá-

vá značné pozornosti i v rámci politických debat. Fenomén bezdětnosti se příliš často stává jakousi zjednodušující

Jak už jsem uvedla, obě konference se jako příspěvek k ustavení akademické specializace „disability studies“ v českém odborném prostředí velmi zdařily. Jako posluchače disciplinárně usazené v sociologickém přístupu k poznání mi přinesly inspiraci především zastoupené způsoby práce s různými rovinami abstrakce, jež obě konference nabídly, a cesty, jak v budoucnu propojovat velmi obecné teoretické koncepty s velmi dílčími, deskriptivními, jakkoliv zajímavými poznatky. Jak česká, tak anglická část konference se potýkala v tomto smyslu s obdobnými ne-způsobilostmi: teoretické příspěvky uvízly v té rovině konceptuální abstrakce, jež je obtížné srozumitelná bez konkrétních příkladů z žité praxe. A naopak jen některé příspěvky založené na empirických datech, na faktech z terénu či na obsahové analýze textů vedly svou analýzu jako kritickou reflexi (ač to slovo bylo nadužíváno). Řada příspěvků se explicitně zaměřila na popis představovaného jevu nebo problému, případně na implicitní nebo explicitní odkazy k tomu, že to není spravedlivé či správné, a z publika se mohl ozývat souhlasný šum. Přesto nebo právě proto si myslím, že „disability studies“ a podobným disciplínám, sama jsem také zástupkyně studií – genderových, velmi prospívá právě metodologicky důkladné propojení teorie a praxe. Nestačí vedle sebe posadit odkazy na obecné koncepty, o kterých si máme domyslet, že a jak fungují v sociální interakci, vedle velmi deskriptivních záznamů, v nichž se posluchači nutně záhy ztratí nebo usnou, pokud k jejich analytickému uchopení nebudeme užívat srozumitelný konceptuální slovník. A příspěvky, jež toto propojení přesvědčivě zvládly, poskytly na dvojkonferenci silný signál, že to jde. Právě z příležitosti důsledně teorii a praxi kombinovat, připoutat je k sobě metodologicky velmi těsně a důkladně, z této styčné plochy akademických a praktických návodů, jak uchopit realitu, by mohly „disability studies“ v budoucnu ještě hodně vytknout.

P. S. Moc děkuji Lence Slepíkové za důkladné čtení a připomínky a Lence Slepíkové i Evě Šlesingerové za důležité komentáře k textu.

zkratkou ztělesňující v sobě představu současné individualizované společnosti. Jak sama autorka dobře ukazuje, bezdětnost je tématem vyvolávajícím emoce často oscilující mezi politováním a odsouzením. Představuje zároveň oblast, jež se dotýká procesů vysoce intimních, které se ale zároveň odehrávají ve společenském kontextu, který ovlivňuje nejen jejich následnou interpretaci, ale rovněž jejich samotnou podobu a důsledky. Kniha Hany Haškové se dotýká všech těchto aspektů. Vyhýbá se přitom těmto jednoduchým zkratkám a problematizuje kategorie, které jsou s nimi spjaté. Snaží se prozkoumat „faktory, které přispívají k prodlužování období bezdětnosti a případně k bezdětnosti celoživotní, jednak rozšířením kategorizace bezdětných tak, aby lépe zachycovala životní příběhy a rozumění vlastní bezdětnosti těch, kteří děti nemají“ (s. 13). Nejen díky kombinaci kvantitativních a kvalitativních výzkumných postupů přitom přináší komplexní pohled na fenomén bezdětnosti v české společnosti.

V teoretické části práce autorka přehledně představuje různé interpretační rámce pro vysvětlení růstu počtu bezdětných v české společnosti od 90. let 20. století a širších demografických trendů. Probírá dnes již klasickou debatu nad otázkou převažujícího vlivu strukturálních bariér rodičovství nebo změnou internalizovaných hodnot. První z těchto vysvětlení předkládá narativum „demografické krize“, kde ekonomické a sociální problémy, rostoucí nejistota a potenciální nesoulad mezi aspiracemi a možností jejich naplnění vede individua k odkládání rodičovství a snížení počtu dětí v rodině. Obraz demografické krize popisuje bezdětnost především jako výsledek tlaku strukturálních okolností, jež lidem brání dosahovat ideálu dvoudětné rodiny, který zůstal nezměněný. Druhé narativum interpretuje demografické změny v termínech „demografického přechodu“. Klíčem k jejich pochopení se stává změna hodnot a růst příležitostí. Příběh demografického přechodu je rovněž příběhem o přibližování české společnosti směrem k „moder-

ním“ evropským společností. Autorka nicméně nezůstává pouze u těchto dvou kanonických narativ, ale nastiňuje i dílčí teoretické přístupy vysvětlující reprodukční chování. Přehled těchto teorií dobře ilustruje variabilitu pohledů na roli reprodukce v individuálním životě člověka a šířeji i rozmanitost způsobů, jakými se sociologie vztahuje k jednání aktérů. Autorka tak na jednu stranu analyzuje teorie individualizace a kulturní změny spojené především s prací Ronalda Ingleharta spojující bezdětnost s individualizačními procesy či transformací podoby intimních vztahů. Na druhou stranu představuje vysvětlení vycházející z teorie racionální volby, která pokles počtu dětí v rodině spojuje s potřebou větší investice do „kvality dítěte“. Zmiňuje se rovněž o teorii sociální anomie, jež bezdětnost dává do kontextu nejistoty a odcizení jednotlivce v moderní společnosti, či o teorii sociálních sítí poukazující na možný vliv vrstevníků na preference týkající se rodičovství. Snad nejzajímavější část tvoří představení teorie genderové spravedlnosti, již se v českém kontextu nedostávalo zatím v debatách o demografických trendech pozornosti, kterou by si právem zasloužila. Teorie Petra McDonalda přitom dobře spojuje jednotlivé póly debaty o charakteru příčin demografických trendů. Příběh o demografické krizi či přechodu spojuje do narativu poukazujícího na vzájemnou interakci mezi zvnitřnělymi strukturami genderových vztahů a institucemi, jež individua obklopují. Nízká míra plodnosti je pak výsledkem různých míry genderové rovnosti v institucích orientovaných na jedné straně na jednotlivce (jako je trh práce či vzdělávací systém), kde v současné společnosti dochází k nárůstu genderové spravedlnosti, a na straně druhé na rodinu (např. co se týče genderové dělby práce, sociální politiky vztahující se k otázkám rodiny). V kontextu tohoto vysvětlení je pak možné interpretovat různou míru plodnosti v různých částech Evropy. Země na severu Evropy, jež uplatňují genderově senzitivní sociální politiku (spojenou například s rozvojem sítě zařízení věnujících se péči o děti a vysokou

VÝZKUM A SROVNÁNÍ REŽIMŮ PROSTITUCE V EVROPĚ / Radka Dudová

V polovině letošního září se v Londýně konal mezinárodní workshop na téma, které se v české genderové sociologii neobjevuje často: téma prostituce či sexuální práce (v orig. sex-work, což lze přeložit jako sexuální práce nebo poskytování sexuálních služeb).

Workshop byl pořádán z iniciativy tří vědeckých pracovníků, které se tímto tématem delší dobu zabývají: Isabel Crowhurst z Birkbeck Institute for Social Research (Velká Británie), Joyce Outshoorn z University of Leiden (Nizozemí) a May-Len Skilbrei z Fafo Institute for Applied International Studies (Norsko). Organizátorkám se podařilo získat grant od European Science Foundation na pořádání výzkumného workshopu, který pokryl veškeré náklady spojené s akcí a umožnil do Londýna pozvat 18 badatelů a badatelek z různých evropských zemí zabývajících se daným tématem.

Toto komorní ladění semináře bylo beze sporu k užítku. Na rozdíl od velkých mezinárodních konferencí totiž umožnilo seznámení všech účastníků a představení jejich práce, delší časové úseky na příspěvky a zejména rozvinutí diskuse, která pokračovala i v době přestávek či společných večeří. Pro mě jako začátečníci v daném tématu to byla velká zkušenost a výborná příležitost, jak proniknout do problematiky a získat přehled o dění v jednotlivých zemích.

Jak opakovaně zdůrazňovali účastníci a účastnice workshopu, již samotná volba označení „prostituce“ nebo „sexuální práce“ je politická. Zatímco termín „prostituce“ odkazuje k tradičnímu abolitionistickému přístupu, termín „sexuální práce“ usiluje o ukončení stigma, které se s výkonem této činnosti pojí, a o uznání sexuální práce jako jakékoliv jiné práce. V rámci diskuse se ale používaly termíny oba, prostituce zpravidla jako označení aktivity a sexuální pracovnice (sex-worker) jako označení ženy (v některých

zaměstnaností matek) a jejíž obyvatelé vykazují vysokou míru genderově liberálních postojů, zároveň vykazují rovněž nejvyšší plodnost a nižší míru bezdětnosti. Naopak vysoká míra bezdětnosti a nízká plodnost je charakteristická pro státy, kde přetrvává důraz na tradiční genderovou dělbu rolí (např. v případech států na jihu Evropy) (s. 52).

Přehled různých teorií demografického chování, které autorka v knize předkládá, bychom neměli vnímat pouze jako nezbytný teoretický úvod ke studované problematice. Šíře teoretických přístupů a narativa, na něž odkazují, v sobě často zpřítomňují představy a emoce, které reprodukční chování obklopují. Sama autorka upozorňuje na to, že „vědecké diskuze v rámci populačních studií jsou často také politické“ (s. 53). Otázka, zda mít, či nemít dítě, je i přes svou výsostně osobní a intimní povahu vždy i otázkou fungování společnosti jako celku. Otázka bezdětnosti se zároveň silně dotýká širších otázek vlivu hodnot či strukturálních bariér, mechanismů individuálního rozhodování a aktérství či genderové rovnosti. Práci je tak v tomto ohledu možné číst i jako exkurs do všech těchto témat. Je přitom škoda, že autorka sice upozorňuje na politický charakter diskusí týkajících se populačních studií, sama ale svá stanoviska odrývá jen mezi řádky. Přitom se domnívám, že práce se svým charakterem stává součástí těchto politických debat velice zřetelně, což by v žádném případě nemělo být vnímáno jako kritika či dokonce znehodnocení jejích vědeckých závěrů. Autorka se hlásí k teorii genderové spravedlnosti, jejíž premisy testuje v závěrečné části práce, kde poukazuje na to, že Česká republika se řadí mezi země, které nejsou vstřícné ke skloubení pracovního a soukromého života. Mluví o ustavení modelu genderové diferenciacie pracovních drah (s. 203). Česká vláda i přes propopulační tón rodinných politik nepodporuje instituce denní péče zejména pro předškolní děti, a to i přes to, že empirická evidence poukazuje na vztah mezi zvyšující se plodností a podílem mladších předškolních dětí v těchto zařízeních (s. 196). Nízkou plodnost

v české společnosti tak v souladu s teorií McDonalda interpretuje jako produkt „konfliktu mezi prací a péčí na úrovni hodnotové i strukturální“ (s. 214). Autorka přitom svá tvrzení dokládá jasnou empirickou evidencí. V tomto ohledu přináší kniha důležitá sdělení, která za politická rozhodně považovat lze a která rovněž považuji za jeden z největších přínosů publikace.

Empirická část práce vychází z kombinace analýzy kvantitativních dat a kvalitativní studie, kterou autorka provedla. Kombinace různých výzkumných postupů a dat umožňuje zachytit různé roviny studovaného problému. Tato strategie v případě knihy Hany Haškové funguje více než dobře. První část analýzy se soustředí na interpretaci výběrových šetření. Zde autorka nastiňuje kontext situace v české společnosti. Představuje faktory, které ovlivňují reprodukční chování na úrovni sociálních charakteristik i postojů. Autorka tak například poukazuje na vyšší podíl bezdětných mezi absolventkami společenskovědních a humanitních oborů (s. 90–91) či na větší stabilitu reprodukčních plánů u bezdětných, kteří, když se jednou rozhodnou, vykazují menší ochotu své plány měnit (s. 86). Analýza představuje českou společnost jako společnost, jež stále připisuje větší důležitost mateřství pro ženy než otcovství pro muže a jež je nakloněna představě nezbytnosti rodičovství pro plné naplnění života člověka (s. 113–114).

Část představující analýzu kvantitativních dat poskytuje komplexní pohled na deklarované společenské hodnoty a faktory přispívající k bezdětnosti (či odkládání rodičovství). Autorka data kriticky hodnotí a nenechává se svádět k zjednodušujícím interpretacím. Tato část sama o sobě funguje jako kompaktní celek. Spojením s analýzou dat kvalitativních ale teprve vzniká barvitý obraz zkušenosti bezdětnosti a cest k ní, které zůstávají v datech kvantitativních skryty. V souvislosti s analýzou konkrétních rozhovorů s bezdětnými představuje tato část nezbytný úvod, který čtenářům/kám umožňuje promýšlet předkládané výpově-

případech muže), která danou aktivitu vykonává. Jednotlivé příspěvky ukázaly, nakolik se liší „režimy prostituce“ v zemích „staré“ Evropy. Švédsko a Nizozemí jsou obvykle popisovány jako dva protikladné extrémy: zatímco ve Švédsku panuje přísný abolicionistický režim, klienti jsou stíháni zákonem za trestný čin zakoupení sexu a prostituce je kladena na roveň násilí páchanému na ženách a považována za neslučitelnou s lidskou důstojností, v Nizozemí je od roku 2000 poskytování sexuálních služeb legální aktivitou, kterou lze vykonávat jak jako samostatnou živnost, tak v rámci zaměstnaneckého poměru. Další země volí svou vlastní cestu a inspiroují se přitom těmito dvěma vzory: Francie směřuje spíše švédským směrem, Německo se na federální úrovni rozhodlo sexuální práci regulovat podobně jako Nizozemí (ačkoliv v praxi si vlády jednotlivých regionů volí svá vlastní řešení, ne vždy v souladu s federální legislativou). Velká Británie přísně disciplinuje všechny zúčastněné – sexuální pracovnice, jejich klienty i zprostředkovatele, aniž by nabízela skutečná řešení.

Je zajímavé, že ačkoliv se takřka všechny účastnice a účastníci workshopu klonili k perspektivě „sexuální práce“ (snad kromě zástupce švédského Národního výboru pro zdraví a blahobyt, který se nacházel v obtížné pozici a raději se nepostavil na žádnou ze stran), všichni si uvědomovali úskalí, které tento model představuje. V Holandsku se jedná zejména o rozdělení prostituční scény na legální „registrovanou“ a nelegální „neregistrovanou“ část. Sexuální pracovnice, které nejsou občankami Evropské unie, nemohou získat pracovní povolení na základě práce v sexuálním businessu (postavení této práce tedy není shodné s jinými pracovními činnostmi), a jsou proto nuceny vykonávat ji nelegálně. Jsou tak vlastně v ještě horším postavení než sexuální pracovnice v zemích s abolicionistickým režimem, kde prostituce jako taková není trestná. Ve strachu z odhalení imigrační policií se pak snaží působit v skrytu, tedy na takových místech a v takových situacích, které pro ně zpravidla znamenají větší riziko (napadení klientem, násilí

di v kontextu společenských hodnot, ke kterým se komunikační partneři a partnerky, ale i sama autorka nutně museli vztahovat.

Část věnovaná subjektivní zkušenosti bezdětnosti vychází z 68 problémově orientovaných rozhovorů s bezdětnými muži a ženami, jimž bylo v době rozhovoru alespoň 30 let. S ohledem na studovanou problematiku se jedná o skutečně rozsáhlý soubor a autorka potenciál dat dobře využívá. Samotnou analýzu i metodologickou část by ale bylo možné obohatit i o reflexi provedeného výzkumu, které se autorka dotýká příliš letmo. To se týká jak tematizace charakteru výzkumného souboru, kde absentují lidé s nižším než středoškolským vzděláním, jejichž cesty k bezdětnosti se mohou ubírat odlišnými stezkami než v případě lidí s biografií, která je delší dobu spjata se vzdělávacím systémem (či mohou svá narativa o bezdětnosti konstruovat jinými způsoby), tak reflexe samotného rámování výzkumu. Autorka v závěru knihy předkládá otázky kladené v rámci orientovaných rozhovorů včetně úvodních vět, jimž rozhovory začínala. Ty obsahují mimo jiné tvrzení, že „příběhy lidí, kteří děti z nejrozumnějších důvodů nemají, jsou velmi vzácné. O jejich zkušenostech se toho ví velmi málo“ (s. 253). Nemá cenu s tímto tvrzením polemizovat a autorka má výsostnou pravdu, nicméně tyto úvodní věty již v rozhovorech nastolují situaci, jež umísťuje komunikační partnery a partnerky do pozice určitých výjimek a rámuje tak jejich příběh představou apriorní odlišnosti. Samozřejmě, že úloha kritičky je vždy jednodušší a často i alibistická, neboť nás nenutí automaticky přicházet s řešeními. Je otázka, zda by bylo vůbec možné nastolit situaci rozhovoru jiným způsobem. S ohledem na charakter kvalitativního výzkumu by ale bylo vhodné reflektovat tuto situaci rozhovoru při analýze, stejně tak jako pozici samotné autorky, kterou sama v předmluvě rozvíjí, v samotné analýze ale zůstává opomenuta.

V části vycházející z analýzy rozhovorů s bezdětnými si autorka klade za cíl „porozumět tomu, jakým způsobem je

objektivní stav bezdětnosti v životě alespoň 30letých mužů a žen interpretován a definován jimi samotnými, jaký má pro ně význam, co v jejich životě znamená a jak svou bezdětnost a „dělání“ bezdětnosti v kontextu problémově orientovaných rozhovorů popisují, vysvětlují a hodnotí oni sami“ (s.65–66). Autorka v této části poukazuje na problematičnost představy bezdětnosti jako něčeho jednoznačně a systematicky (ne)zvoleného. Ukazuje, že bezdětnost se často stává určitou ne-volbou, jež je důsledkem často na první pohled nesouvisejících rozhodnutí (odjet na stáž, zamílovat se do ženatého muže...), které jsou teprve v retrospektivním vyprávění sestaveny do obrazu cesty k bezdětnosti. Zároveň ale poukazuje na to, že tato ne-volba není ničím, čeho by její komunikační partneři a partnerky automaticky litovali. Jejich cesta k bezdětnosti se často pohybuje mimo polaritu mezi volbou a usilováním. Za přínos práce lze pokládat i dekonstrukci jednotlivých „samozřejmých“ kategorií, jako je dobrovolná a nedobrovolná bezdětnost. Ukazuje, že i lidé, kteří o rodičovství systematicky usilují, ale potýkají se s problémy s početím, se v určitých momentech dostávají do situace, kdy musí volit a rozhodnout se, zda se o děti chtějí ještě dále „snažit“. Jak poukazuje sama autorka, v kontextu možností současné asistované reprodukce vyvstává otázka „Kdy si říct dost, když právě ten další pokus může být úspěšný?“ (s. 129). V jiných případech ženy bez zdravotních obtíží odmítly mateřství bez partnera, svou bezdětnost ale chápaly jako nedobrovolnou.

Při diskusích o otázkách reprodukce se vždy dříve či později vloudí otázka biologické „předurčenosti“ k rodičovství (zvláště v případě žen) či biologických hodin, která rezonovala i ve výpovědích bezdětných v analyzovaných rozhovorech. Autorka na několika místech poukazuje na zásadní roli biologie jako interpretačního rámce, ke kterému se aktéři vztahují, ať už se jedná o hierarchii cest k rodičovství, jež je konstruovaná s ohledem na míru genetické vazby, či o ustavování normality rodičovství skrze odkaz na vlastní „porou-

páchané kuplíři, nakažení pohlavní chorobou). Navíc se ukazuje, že kuplířství nezmizelo ani v registrovaném sektoru – pracovníce jsou často nuceny svými zaměstnavateli pracovat za takových podmínek, jaké hraničí s vykořisťováním. Můj dojem z celé diskuse byl ten, že v této oblasti v současnosti v žádné zemi neexistuje „dobré“ řešení a žádný z existujících modelů nelze jednoznačně přijmout. Ve všech totiž dochází k potlačení práv samotných sexuálních pracovníků (ať už se jedná o práva občanská nebo obecně lidská) ve prospěch „veřejného pořádku“.

Na workshopu jsem překvapivě byla jedinou účastnicí z regionu střední a východní Evropy. Navíc mé pozvání bylo očividně jaksi dodatečné, bez možnosti prezentovat situaci v České republice jako samostatný případ. Nové členské státy EU byly v podstatě uváděny jen jako zdroj emigrujících sexuálních pracovníků v západních zemích. Toto omezení bylo pro workshop jednoznačně na škodu – z diskusí se jevílo, jako by rozšířená Evropa neexistovala; zkušenosti nových členských států nebyly nijak zahrnuty; a navíc se takto reprodukovalo rozdělení na „bohaté my“ a chudé oni“. Vcelku byl ale workshop velmi inspirativní událostí pro všechny zúčastněné a spolupráce tam navázaná bude mít pravděpodobně pokračování v podobě společné publikace či pořádání větší konference.

OTÁZKY A PROBLÉMY TRANSNACIONÁLNÍCH PRAKTIK PÉČE: ZPRÁVA Z KONFERENCE / Zuzana Uhde

Výzvy, které před badatelkami a badateli v oblasti migračních studií, feministického výzkumu a globalizačních studií staví fenomén transnacionálních praktik péče, byly konečně ve větší míře prezentovány a analyzovány i v České republice. Dne 15. října se v Praze konal seminář Transnational care practices: Globalization of life cycle and political economy of care, který byl organizován

chané“ biologické hodiny. Autorka ukazuje, že představa biologických hodin rámuje i vztahování se k vlastním plánům a tlaku okolí, který kulminuje kolem třicátého roku. Mezi čtyřicátým a padesátým rokem se cesty k rodičovství ve vyprávnění komunikačních partnerů a partnerek uzavřely a bezdětnost se stává definitivní. Jak ale upozorňuje sama autorka, bylo by zjednodušující interpretovat tento proces jako odkládání rodičovství. V tomto kontextu se znovu vynořuje otázka komplexnosti procesů volby rodičovství, již lze považovat za jedno z ústředních témat celé knihy. Autorka v této souvislosti rekonstruuje typologii bezdětných, kde ti, co „rodičovství odkládají“, představují jen jednu z kategorií. Objevují se zde ti, kteří „spějí k (úvahám o) rodičovství“ a kteří nevnímají svou situaci jako odkládání, ale spíše dozrávání do stavu. Dále „nerozhodnutí o (bez)dětnosti“, kteří sice rodičovství kategoricky neodmítají, zároveň ale nejsou přesvědčeni, že se někdy v budoucnu rodiči stanou, a „smiřující se s bezdětností bez volby (bez)dětnosti“. I přes to, že autorka ve své práci poukazuje na to, že volby bezdětnosti jsou stále stigmatizovány a že „volbu bezdětnosti je dokonce těžké i pomyslet a vyslovit ji před sebou samým“ (s. 153), zároveň ukazuje, že někteří její komunikační partneři a partnerky vnímali bezdětnost

jako příležitost, která jim umožňuje věnovat se jiným aktivitám či jiným formám péče (s. 157).

Knihy *Fenomén bezdětnosti* vyčnívá svým širokým záběrem. Autorka výstižně a přitom celistvě shrnuje teoretické přístupy snažící se o vysvětlení poklesu plodnosti a růstu počtu bezdětných (nejen) v České republice. Kombinace kvantitativních a kvalitativních metod umožňuje zachytit různé roviny problematiky. Část vycházející z kvantitativní analýzy i část věnovaná interpretacím rozhovorů s bezdětnými by obstály i jako samostatné studie, jejich propojením ale vzniká kniha, která poskytuje barvitý a komplexní pohled nejen na faktory ovlivňující rostoucí počet bezdětných (či těch, jež rodičovství odkládají) a deklarované společenské hodnoty vztahující se k otázkám rodičovství, ale především umožňuje nahlížet na konkrétní procesy, v jejichž rámci se cesty k bezdětnosti uskutečňují. Přínosem je rovněž diskuse o otázkách institucionálního zabezpečení pro kombinování práce a péče v české společnosti, kde autorka interpretuje demografické trendy v kontextu teorie genderové spravedlnosti. Kniha Hany Haškové v tomto ohledu představuje patrně nejucelenější studii fenoménu bezdětnosti v české společnosti.

INTERAKTIVNOST, SUBJEKTIVITA A EMOCE: RECENZNÍ ŘÍZENÍ V SOCIÁLNÍCH A HUMANITNÍCH VĚDÁCH / MARCELA LINKOVÁ

LAMONT, MICHÈLE. 2009. *HOW PROFESSORS THINK. INSIDE THE CURIOUS WORLD OF ACADEMIC JUDGMENT*. CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS AND LONDON, ENGLAND: HARVARD UNIVERSITY PRESS.

„Vždycky jsem zkoumala, jak lidé definují hodnotu,“ říká Michèle Lamont v souvislosti se svou loňskou knihou *Jak myslí profesori. Uvnitř zvláštního světa akademického posuzování*. „Svým způsobem tak pokračuji ve své dřívější práci,

ale v nové oblasti: v akademickém prostředí.“¹ Název knihy vzbuzuje velká očekávání. Svým způsobem je ale zavádějící. Její zkoumání systému recenzního řízení se totiž zaměřuje jen na sociální a humanitní vědy, konkrétně na šest

Fakultou humanitních studií UK ve spolupráci s Friedrich Ebert Stiftung. Petra Ezzeddine, organizátorka konference, do Prahy pozvala výzkumnice zabývající se středoevropským prostorem, což rovněž přispělo k hlubší reflexi specifických aspektů této obecné společenské dynamiky právě v oblasti střední Evropy.

Pro současné proměny společenské organizace péče je především charakteristické transnacionální propojení životů jedinců i společenství pod vlivem globálního mocensko-ekonomického uspořádání. Transnacionální praktiky péče v sobě odrážejí jak procesy globalizace rodinného života a transnacionální dynamiku intimních vztahů na mikrosociální rovině, tak otázky globální spravedlnosti a makrosociální procesy politické ekonomie péče. Ať již se jedná o pohyb migrantů jako levné pracovní síly, z nichž velká část žen pracuje v semisoukromé nebo soukromé sféře jako pečovatelky nebo pomocnice na úklid, v instituci *au-pair*, která je definována jako kulturní výměna, ale současně tvoří v řadě zemí nepostradatelnou pečující sílu, nebo pohyb kvalifikovaných zdravotních sester na globálním trhu práce, jedná se o aktuální a relativně nový fenomén transnacionální komodifikace péče, použijeme-li termín Joan Tronto, nebo globálních řetězců péče, použijeme-li úžeji vymezený koncept Arlie Hochschild.

První dvě přednášející se věnovaly tématu z perspektivy migrujících žen, přičemž jako východisko využily odlišné analytické koncepty. Bettina Haidinger z FORBA institutu ve Vídni se ve svém příspěvku vztahovala ke konceptu transnacionálního mateřství P. Hondagneu-Sotelo a k otázce komodifikace vztahů péče v rodinách migrujících žen. Konkrétně se zabývala emigrantkami z Ukrajiny, které v Rakousku pracují v oblasti služeb v domácnosti, zejména v oblasti péče o starší občany. Ve středu její pozornosti stála proměňující se dynamika uvnitř domácností migrujících žen a proměna vzorců zodpovědnosti. Podle ní můžeme hovořit o překonání modelu ženy pečovatelky a muže živitele ve prospěch modelu ženy samoživitelky (*female single breadwinner*). Druhá přednášející,